

ДО ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО**В.О. Сухомлинський
про підручник як засіб розумового розвитку
молодших школярів****Людмила БОНДАР,***кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України*

Пріоритетним завданням державної освітньої політики є створення умов для особистісного розвитку дитини. Особливої значущості набувають зміст навчання та виховання учнів початкової школи, розроблення якісно нових підручників, спрямованих на формування в дітей бажання та вміння вчитися. У процесі реалізації цього важливого завдання доцільно звернутися до педагогічної спадщини видатного педагога В.О. Сухомлинського, яка допоможе розв'язати актуальні проблеми сучасної шкільної практики.

Важливою проблемою сучасності є підвищення ефективності навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи. Громадськість очікує від освітніх реформ якісних змін, пов'язаних з утвердженням нової освітньої парадигми. У цьому контексті розглядається і діяльність «школи нового покоління» як наукового напрямку «інноватика», що вивчає розвиток і саморозвиток складних систем з метою підвищення їх ефективності та якості [1, с. 51].

В загальному розумінні мета школи нового покоління передбачає інтелектуальний, розумовий, фізичний, естетичний та моральний розвиток дитини, що є основою її зростання як особистості, та поступу всього суспільства. Тож перед школою, вчителем постає нагальна потреба переосмислення підходів до розумового виховання, завданням якого має бути підпорядковане і змістове наповнення підручників. «У процесі навчання, – зазначив В.О. Сухомлинський, – здійснюється головна мета розумового виховання – розумовий розвиток» [5, с. 207].

Пошуки шляхів удосконалення розумового виховання спрямовують до багатогранної спадщини Василя Олександровича Сухомлинського (1918–1970). У своїх перших педагогічних працях «Ще раз про грамотність і культуру мови» (1945), «Підвищити якість знань учнів з арифметики в початковій школі» (1946), «Наші заходи до поліпшення викладання російської мови у других–четвертих класах» (1950), «Як ми перебудовуємо викладання

мови» (1951), «Навчання мови в 1–4 класах» (1952), «Предупреждение орфографических ошибок в I–IV классах» (1952), «Мовчазне читання і письмо у початкових класах» (1953), «Навчання мови в початкових класах середньої та семирічної школи» (1953) тощо він обґрунтував свої погляди щодо проблеми навчання в початковій школі та ролі книжки в духовному житті дитини.

Готуючись до роботи з дітьми початкових класів, Василь Олександрович прагнув визначити, що вони повинні запам'ятати і зберігати в пам'яті, що вміти. «Найважливіше завдання початкової школи, – стверджував В.О. Сухомлинський, – дати учням певне коло міцних знань і вмінь. Уміння вчитися включає в себе ряд умінь, пов'язаних з оволодінням знаннями: вміти читати, писати, спостерігати явища навколишнього світу, думати, висловлювати свою думку. Ці вміння є, образно кажучи, інструментами, без яких неможливо оволодіти знаннями» [7, с. 100].

Найбільш повно, послідовно і всебічно В.О. Сухомлинський розглядав питання формування особистості дитини 6–8 років у книжці «Серце віддаю дітям». Вона присвячена виховній роботі з школярами початкових класів, іншими словами – світові дитинства. Це «педагогічне кредо й водночас педагогічний заповіт Василя Олександровича», – пише його донька Ольга Василівна Сухомлинська. Вперше праця побачила світ у Німецькій Демократичній Республіці (НДР) в 1968 р., ще за життя Василя Олександровича. У 1969 р. вона була опублікована в Києві, а 2 вересня 1970 р. видатний педагог пішов із життя. Книжка витримала 55 видань тридцятьма мовами світу (станом на 1998 р.). У 2012 р. Ольга Василівна підготувала нове видання праці «Серце віддаю дітям» з такими доповненнями: «її нове прочитання»; робота над рукописом Василя Олександровича в оригіналі; листування з видавництвами НДР та «Радянська школа»; рецензії та відгуки на рукопис книжки «Серце віддаю дітям»; Бібліографічний покажчик видань книги та публікацій про неї.

О.В. Сухомлинська розкриває дуже непросту історію створення та видання праці й у першій частині вміщує первісний, автентичний текст книжки «Серце віддаю дітям», такий, яким його створив Василь Олександрович [2, с. 6].

В.О. Сухомлинський був переконаний, що роки навчання в початковій школі – найвідповідальніший період становлення особистості. Навчання,

оволодіння знаннями, читання книжок, на його думку, – велике благо і щастя, яких не було в наших дідів і прадідів. Адже вони могли тільки мріяти, щоб сісти за парту, взяти до рук книжку, читати, писати, пізнавати світ. Дитинство, отроцтво, рання юність – це «палац, осяяний світлом знання» [9, с. 334].

Перечитуючи твори В.О. Сухомлинського, не можна не відзначити сучасність і актуальність ідей та досвіду видатного педагога, які набувають нового звучання в умовах реформування освіти незалежної України. Як засвідчують наші дослідження, неабиякого значення Василь Олександрович надавав ролі підручника в навчальному процесі, що відображає зміст, методи і прийоми навчання. Не маючи змоги змінити ситуацію, яка склалася на той час, забезпечити навчальний процес книжками, що сприяли б повноцінному розвитку дитини, він радив приділяти більше уваги завданням, які могли б розв'язуватися за допомогою підручників, та найважливішим умінням, навичкам, якими учень мав оволодіти протягом навчання в школі. Цими вміннями педагог вважав уміння спостерігати явища навколишнього світу; думати – зіставляти, порівнювати, протиставляти, знаходити незрозуміле, дивуватися; висловлювати думку про те, що учень бачить, спостерігає, робить; вільно, виразно, свідомо читати; вільно, досить швидко й правильно писати; виділяти логічно закінчені частини в прочитаному, встановлювати взаємозв'язок і взаємозалежність між ними; знаходити книжку з питання, яке цікавить; робити попередній логічний аналіз тексту в процесі читання; написати твір – розповіді про те, що школяр бачить навколо себе, спостерігає тощо. Практичні вміння і навички, без яких неможливо уявити процес навчання, – це «кістяк, остов, на якому будуються жива плоть і кров освіти, розумового розвитку, переконань», – стверджував В.О. Сухомлинський [6, с. 566–567].

Аналіз спадщини В.О. Сухомлинського засвідчив, що педагог створив цілісну й гармонійну виховну систему, за якою розумовий розвиток характеризується не тільки обсягом і якістю засвоєння знань, а й структурою розумового процесу, багатством і правильним застосуванням логічних операцій та розумових дій, якими володіє школяр. Важливою умовою розумового розвитку є всебічна діяльність як неперервний процес, що відбувається в навчанні, праці, життєвих ситуаціях, грі. Розумовий розвиток найефективніше здійснюється в ході активного засвоєння і творчого застосування знань. Йдеться не просто про засвоєння знань, а про глибоке проникнення в їхню суть, оволодіння методами їх здобуття й застосування, перетворення у переконання, знаряддя мислення та діяльності.

Завдячуючи 35 рокам наполегливих пошуків секретів навчання і виховання В.О. Сухомлинський переконався в тому, що лише «книжка створює школу. Тільки ставлення до книжки як до найважливішої і вічної, неперехідної духовної цінності створює ставлення до школи як до колиски народу»

[9, с. 340]. Школу, на думку педагога, не можна уявити без Вічної Бібліотеки, «як народ без імені, без пам'яті, без історії». На Свято Книги, яке відзначали в Павлівській середній школі, батьки купували своїм дітям пам'ятний подарунок – книжку. Нею поповнювалася сімейна бібліотека. Визначною подією була передача у Вічну Бібліотеку – «схованку духовної культури народу» – книжки, що вийшла за останній рік. Причому вона мала зберігатися на полиці вічно, адже школа «живе насамперед у книзі», у ній «живі і безсмертні корені народу», – стверджував Василь Олександрович.

З першого дня роботи в школі педагог-новатор поставив перед собою завдання створити дитячу бібліотеку, щоб діти жили в світі цікавих творів, щоб до дитячих рук не потрапила жодна погана книжка. Під його керівництвом у Павлівській середній школі уже в 1-му класі було створено дитячу бібліотеку з чотирьох відділів. Перший містив оповідання, які представляли найбільшу цінність для морального, розумового, естетичного виховання дітей. Він був розрахований на чотири роки навчання в початковій школі. Другий відділ класної бібліотеки складало оповідання сучасних письменників про працю людей, подвиги героїв у Великій Вітчизняній війні, дітей-героїв. Третій поповнювався збірками казок, віршів та байок. Вони призначалися лише для позакласного читання. У четвертому відділі містилися видання, присвячені давньогрецькій міфології (міфи Еллади). Особлива роль відводилася колективному читанню в Кімнаті казки (улюблені книжки, оповідання, зразки кращих поетичних творів). У дітей виникало бажання вивчати напам'ять улюблені вірші. Згодом проводилися вечори і ранки віразного читання, свято рідного слова (двічі на рік). Традиційним було і загальношкільне свято книжки. В.О. Сухомлинський писав: «Школа стає справжнім осередком культури лише тоді, коли в ній панують 4 культу: культ Батьківщини, культ людини, культ книжки і культ рідного слова» [7, с. 193–201].

В.О. Сухомлинський у своїй діяльності прагнув того, щоб розумовий розвиток учнів спирався на основи наук про природу і працю, людський організм і мислення, суспільство й духовне життя, мистецтво. Серед наук він надавав перевагу математиці, бо її роль у розумовому вихованні є надзвичайною. Оскільки математичне мислення потрібне для успішного вивчення всіх предметів, варто постійно виховувати у дітей культуру мислення, культуру наукового вияву думки. Завдання школи Василь Олександрович вбачав у розвитку математичних здібностей, які є виявом якостей розуму, що відіграють велику роль у пізнавальній і творчій трудовій діяльності. Починаючи з 3–4-х класів у Павлівській середній школі проводилися вечори математичної творчості, олімпіади, вікторини.

Розумовий розвиток у процесі вивчення історії, на думку видатного педагога, залежить від кількості усвідомлених учнем фактів і явищ. Успіх розумового виховання меншою мірою залежить від обсягу

знань, що зберігаються в пам'яті. Важливо, щоб у дитини утвердилися наукові погляди, які б стали особистими її переконаннями. У Павлівській середній школі дітей молодшого шкільного віку ознайомили з широким колом історичних подій. Для малюків проводили історичні читання: читали невеликі оповідання про минуле людства, народні повстання, що емоційно впливало на них. Учителі всіх предметів добивалися збагачення словникового запасу дітей, вчили їх думати, правильно передавати свої думки усно і на письмі, краще осмислювати зв'язки між фактами і явищами та свою роль у навколишньому світі. Педагог-новатор стверджував, що рідній мові належить значне місце в розумовому вихованні. Оволодіння нею визначає «багатство», широту інтелектуальних та естетичних інтересів особистості» [5, с. 225–237].

Особливо актуальними є сьогодні думки В.О. Сухомлинського про зміст освіти, зокрема про те, що вже в початковій школі дитина має добре навчитися читати, писати, думати, спостерігати, висловлювати думку. Повноцінне розумове виховання можна здійснювати за умови, якщо у процесі оволодіння знаннями розвиваються розумові здібності. У книжці про роботу Павлівської середньої школи Василь Олександрович писав: «Ми добиваємося того, щоб факти, явища, визначення, характеристики тощо, які треба зберігати в пам'яті, глибоко запам'ятовувалися саме завдяки використанню знань, застосуванню їх на практиці, для здобуття нових знань, для творчої праці» [там само, с. 247]. Водночас учителі прагнули того, щоб багато понять усвідомлювалися «внаслідок мимовільного запам'ятовування. Чим більше знань дістала дитина без спеціального заучування, тим легше їй завчитати те, що інакше запам'ятати не можна... Мимовільне запам'ятовування – найважливіша умова розумового розвитку» [там само, с. 248].

У своїй новаторській педагогічній практиці В.О. Сухомлинський зважав на те, що рік складається з періодів, у кожному з яких життєдіяльність людського організму є різною: навесні захисні сили організму ослаблюються, восени – зміцнюються. Тому в молодших класах він радив розподіляти розумову працю школярів на рік так, щоб приблизно до середини третьої чверті (кінець лютого) в основному закінчувалося вивчення найважливіших теоретичних узагальнень з граматики й математики. Розумова праця в останній чверті має складатися, на переконання педагога, в основному з тих видів, які розвивають, поглиблюють, систематизують здобуті раніше знання. Навесні потрібно нагромаджувати факти для теоретичних узагальнень у перших двох чвертях наступного навчального року. Адже весною, як і восени, відбувається формування складних теоретичних понять [8, с. 488].

Пошуки шляхів подальшого розвитку початкової освіти надали змогу В.О. Сухомлинському усвідомити, що саме вчителі мають добиватися, щоб у школі «вирувало» розумове життя, щоб школярі не

могли жити без перечитування улюблених книжок. З цією метою педагоги Павлівської середньої школи прагнули «ввести кожного учня у світ книжок, виховати любов до книжки, зробити книжку» провідною зіркою в інтелектуальному житті. Василь Олександрович вважав, що вільний час – це перша умова інтелектуального життя вихованця, умова того, щоб навчання було ефективним. Друга половина дня, на його переконання, має бути вільною від сидіння над книжками і зошитами. При цьому варто організовувати розумову працю так, щоб учень читав, спостерігав за явищами природи і працював серед природи, щоб відбувалися розвиток і трансформація знань. Важливо, щоб було «читання з інтересу, з бажання знати, а не з необхідності завчити, запам'ятати» [там само, с. 493].

В.О. Сухомлинський у центр виховних систем ставив дитину як неповторну, самостійну особистість. Він вважав неприпустимим відразу після шкільних занять братися до книжок і зошитів, займатися такою самою розумовою працею, як і на уроках. Це породжувало б у школяра байдужість до знань, нівелювало його інтелектуальне життя. Тому на заняттях Батьківської школи проводилися заняття з культури й гігієни розумової праці дітей. Багато років Василь Олександрович доводив необхідність рано лягати спати й рано вставати, виконувати домашнє завдання вранці перед тим, як йти до школи. У книжці «Сто порад учителів» він наголошував, що дві-дві з половиною години розумової праці вранці є незрівнянно ефективнішими, ніж чотири-п'ять годин сидіння над книжками й зошитами після уроків [7, с. 493–494]. Досвід засвідчив можливість такої організації розумової праці: педагоги Павлівської середньої школи змогли добитися того, що 90% школярів дотримувалися такого режиму праці й відпочинку [8, с. 493]. Водночас варто зазначити, що запропонований режим не знайшов підтримки серед широкої педагогічної громадськості.

Василь Олександрович наполегливо відстоював думку, що вільний час учень має використовувати розумно, так, щоб «вогнищем захоплення» було читання, а школа – «царством книжки». У 1–3-х класах він радив створювати (у кожному класі окремо) куточок книжки, де виставлялися б «розумні й цікаві книжки», які учні могли брати не тільки відповідно до своїх інтересів, а й до списку рекомендованої для читання літератури (списки охоплювали наявні на бібліотечних полицях книжки). Учителів і батьків педагог-новатор закликав навчити кожного вихованця «мандрувати у світі книжок», розпочинаючи з класної бібліотечки, поступово навчитися користуватися шкільною бібліотекою. Він зазначав, що першим «вогнищем захоплення», до якого треба спрямувати дитину, має бути книжка, другим – захоплення улюбленим предметом. У кожного із вихованців мало бути своє захоплення, адже з наближенням зрілості воно розвивається і потребує своєї діяльності [там само, с. 497]. У Павлівській середній школі функціонувала Кімната Думки

(Кімната Книжки), де проводилися найцікавіші години духовного життя школярів. У цій кімнаті кожен міг знайти «свою книжку», «свою зірку», «свій провідний вогник». Звертаючись до вчителів, В.О. Сухомлинський писав: «Треба, щоб шкільний підручник з основ науки, яку ви викладаєте, був для вас азбукою. Щоб у морі ваших наукових знань, основи яких ви даєте школярам, підручник був краплею» [там само, с. 441].

Піклування про розвиток індивідуальних інтересів школярів спрямували В.О. Сухомлинського до думки про створення окремих кімнат для читання, де дітей учили б любити книжку. В Кімнатах для читання 1–3-х класів література розміщувалася за розділами: нежива природа; жива природа; квіти; плодові дерева; птахи; праця; людина; мистецтво; минуле Батьківщини і людства; народи світу; життя видатних людей; казки народів світу; ігри, загадки, прислів'я, приказки тощо [5, с. 94]. Учителі добивалися того, щоб в учнів зароджувався інтерес до прочитаних книжок. Час від часу за змістом прочитаних творів проводилися бесіди. Звертаючись до педагогів, В.О. Сухомлинський наголошував: «Учителі початкової школи! Ваше найважливіше завдання – закласти міцний фундамент знань» [8, с. 445].

Різні аспекти проблеми розумового виховання знайшли відображення в педагогічній системі В.О.Сухомлинського. Зокрема, він переконував, що саме в початкових класах дитина найбільше виражає себе в інтелектуальній діяльності, захоплюється розумовою працею. Без захоплення й натхнення, без осмислення розумової праці як процесу пошуків і знахідок, зазначав педагог-новатор, навчання перетворюється в зубріння; воно втрачає найголовнішу мету школи – загальний розумовий розвиток, виховання потягу до знань. Даючи поради вчителям початкових класів, він стверджував: щоб досягти успіхів у навчанні, треба дбати про інтелектуальне життя школярів, щоб їхні розумові інтереси не обмежувалися слуханням уроку й виконанням домашнього завдання за підручником. Обґрунтовуючи сутність розумового виховання, В.О. Сухомлинський неодноразово наголошував: «Урок і підручник тільки тоді стають вогниками знання й розуму, коли від цих вогників запалюється нестримне прагнення проникнути в глибини таємниць природи, людської душі, суспільного життя, моральної краси, коли підручник буде для учня тільки першою сторінкою великої книги знання» [4, с. 474–475].

Водночас варто акцентувати увагу на тому, що підручник має містити спеціальні завдання, які спрямовуватимуть діяльність дітей на усвідомлення розумових операцій. Усе в підручнику – його зміст, структура, технічне оформлення – повинно сприяти здійсненню мети навчання і виховання, а читання з потреби думати має бути основною умовою розвитку розумових здібностей молодших школярів. Отже, підручник має відігравати важливу роль у їхньому розумовому розвитку. Від його

якості залежатиме якість знань, умінь і навичок учнів початкової школи. Для авторів навчальних книг цінними будуть поради В.О. Сухомлинського, адресовані не лише вчителям України. У багатьох країнах світу його творчість і практичний досвід викликають живий інтерес, адже в них закладено об'єктивні вимоги, які сучасне суспільство ставить до педагогічної освіти.

Література

1. Кузь В. Школа В.О. Сухомлинського – школа нового покоління / В.Кузь // Наука і освіта: науково-практ. журнал Південного наукового центру АПН України. Спецвипуск «В.О. Сухомлинський і сучасність», 2001. – №5. – С. 50–53.
2. Сухомлинська О. У пошуках справжнього / Ольга Сухомлинська // Василь Сухомлинський. Серце віддаю дітям, 2012. – Акта. – С. 5–22.
3. Сухомлинська О.В. В.О. Сухомлинський: проблеми дитинства / О.В. Сухомлинська // Наука і освіта: науково-практ. журнал Південного наукового центру АПН України. Спецвипуск «В.О. Сухомлинський і сучасність», 2001. – №5. – С. 111–112.
4. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв. у 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 1. – С. 403–637.
5. Сухомлинський В.О. Павлицька середня школа / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв. у 5 т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 4. – С. 5–390.
6. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв. у 5 т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 4. – С. 391–626.
7. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв. у 5 т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 5–279.
8. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв. у 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 2. – С. 417–654.
9. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв. у 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 2. – С. 147–416.

Анонси

Людмила БОНДАР

В.О. Сухомлинський про підручник як засіб розумового розвитку молодших школярів

У статті висвітлено теоретично обґрунтовані й перевірені практикою ідеї В.О. Сухомлинського про підручник як засіб розумового розвитку молодших школярів, показано новаторство і значущість його педагогічних положень, зокрема для сучасної початкової школи.

Ключові слова: В.О. Сухомлинський, освіта, початкова школа, розумове виховання, розумовий розвиток, школярі, підручники.

Людмила БОНДАРЬ

В.А. Сухомлинський об учебнике как средстве умственного развития младших школьников

В статье раскрыты теоретически обоснованные и проверенные практикой идеи В.А. Сухомлинского об учебнике как средстве умственного развития младших школьников, показаны новаторство и значимость его педагогических положений, в частности для современной начальной школы.

Ключевые слова: В.А. Сухомлинский, образование, начальная школа, умственное воспитание, умственное развитие, школьники, учебники.

Lyudmyla BONDAR

V.O. Sukhomlynskyi about a textbook as a means of mental development of primary schoolchildren

In the article the theoretically grounded and tested by practice ideas of V.O. Sukhomlynskyi about textbook as a means of mental development of primary pupils are lighted out, innovation and the importance of it's teaching positions in order to the modern elementary school are shown.

Keywords: V.O. Sukhomlynskyi, education, primary school, mental training, mental development, school, textbooks.

ПОДІЇ, ЗАХОДИ, ПРЕЗЕНТАЦІЇ

Важливе розуміння дітей, що війна – антигуманний спосіб розв'язання проблем

25 червня 2014 р. в Міністерстві освіти і науки України відбулося відкриття дводенної Міжнародної конференції на тему «Друга світова війна та Голокост у навчальних програмах та шкільних підручниках з історії». Разом із українськими істориками до обговорення теми, яка нині в нашому суспільстві стала особливо актуальною, долучилися методисти і вчителі, зокрема з Донецька, Луганська та Севастополя, міжнародні експерти (Республіка Білорусь, Федеративна Республіка Німеччина, Канада). Учасники висловили думку, що такі історичні події, як Друга світова війна і Голокост, повинні розглядатися у міжнародному контексті. «Такий підхід має бути ключовим не лише в обговореннях, а й у шкільних підручниках», – зазначив заступник міністра освіти і науки України Павло Полянський, відкриваючи конференцію.

П.Полянський акцентував увагу на кількох аспектах, які, на його думку, варто інтегрувати в українські підручники з історії. Зокрема, важливо не те, скільки дат, подій, військових тактик і стратегій будуть знати діти, а їхнє розуміння, що «війна – цивілізаційний, міжнаціональний та міжлюдський розлом; цілком антигуманний спосіб розв'язання проблем. Тож, ключовими є не так хронологічні події війни, як її наслідки. Тема історичної пам'яті також має бути предметом вивчення у школах, щоб з цих трагічних подій брали уроки і будували краще майбутнє. Водночас тема війни – це ще й філософський дискурс: проблеми добра і зла, морального вибору, який в українських підручниках теж потребує більшої уваги».

Про висвітлення подій Другої світової війни та Голокосту в білоруських підручниках з історії розповів учасникам конференції Євген Розенблат, доцент кафедри всесвітньої історії історичного факультету Брестського державного університету ім. О.С. Пушкіна. Науковець зауважив, що в

офіційних підручниках зберігається масштабність героїзації та віктимізації білоруського народу, що мало відрізняється від парадигми радянської історії. Білоруси репрезентовані як найгероїчніша нація у подіях Другої світової війни, а роль інших народів упускається. «Попри те, – зазначив Євген Розенблат, – білоруські педагоги не прив'язані до офіційних підручників – для викладання вони можуть використовувати альтернативні джерела з історії». Ігор Щупак, директор Українського інституту вивчення Голокосту «Ткума», порівняв підручники з історії Польщі, Росії та України. Науковець зауважив, що спільним недоліком у підручниках всіх трьох країн є перебільшена віктимізація свого народу. Однак, якщо для Європи жертви Другої світової війни і Голокосту – велика трагедія, то в російських підручниках війна героїзується і втілює концепцію «великої перемоги». Наталя Федощак, координатор фонду «Українсько-єврейська зустріч» наголосила на важливості українсько-єврейської співпраці, досвід якої актуальний сьогодні у постмайданному українському суспільстві. Ярослав Грицак, підсумовуючи дискусію, зазначив, що сьогодні найбільший виклик для українських істориків і педагогів – вийти в підручниках та у викладанні історії за рамки національної парадигми в глобальний контекст, адже в національній парадигмі з'являється спокуса до маніпуляції історією з політичною користю і до перебільшеної віктимізації».

В перший день конференції були комплексно проаналізовані сучасні наукові та методичні підходи до вивчення широкого кола питань, пов'язаних з Другою світовою війною. Вечірня сесія конференції відбувалася за участю німецьких істориків.

За інф. офіційного сайту МОН України